

Tog Augustin helt fejl af Paulus? Et nyt (*gammelt*) blik på Paulus

Af lektor, ph.d. Gitte Buch-Hansen

Enhver teolog ved det. Det sværeste at få på plads i arbejdet med det græske sprog er de mindste ord: præpositionerne, adverbierne og konjunktionerne.

Samtidig er det disse småord, som bærer hele betydningen, hvorfor de ofte har givet anledning til teologiske konflikter. Dette gælder også udtrykket ἐφ' ᾧ i Rom 5,12: "Derfor: På samme måde som synden kom ind i verden ved ét menneske, og ved synden døden, således kom også døden til alle mennesker, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον." Sætningen indleder den typologiske passage om forholdet mellem Adam og Kristus i Rom 5,12-21. Det er nok velkendt, at Augustin mente, at det sidste led skulle læses som en relativsætning, der viste tilbage til hele den foranstående passage; mere præcist, så var korrelateret til det relative pronomen at finde i 'det ene menneske', altså Adam. Når alle mennesker syndede, var det foranlediget af Adams helt særlige ene synd, der ifølge Augustin gav anledning til, at den lyst (*concupiscentia*), som Adam er-

farede som følge af Djævelens fristelse, blev overført til kommende generationer gennem den seksuelle akt. Synden blev dermed *skæbne*. Moderne eksegeter afviser denne tolkning. Som det også er tilfældet i DO-92, så ses ἐφ' ᾧ som en kausal, hypotaktisk konjunktion, der på adverbial vis modificerer den foranstående sætning. Det betyder, at enhver falder ved sin egen synd. Mennesket må derfor tænkes at have en vis frihedsgrad og dermed *skyld*. Spørgsmålet om, hvorvidt synden var *uundgåelig* eller *mulig*, blev temaet for den oldkirkelige konflikt mellem pelagianerne og Augustin – her udtrykt med Ole Davidsens terminologi fra hans bidrag til *Paulusevangeliet* (2015): "Adam og Kristus. Om Romerbrevets grundfortælling (Rom 5,12-21)". Grammatisk set havde pelagianerne nok det stærkeste kort på hånden, alligevel blev det Augustin, som trak det historiske stik hjem. Læren om arvesynden blev dermed en del af den kristne dogmatik. Men med Krister Stendahls indflydelsesrige artikel fra 1963, "The Apostle Paul and the Introspective Consciousness of the West" fra *Harvard Theological Review*, blev det eksegetiske grundlag under denne

læsning revet bort. Og ikke bare det: Overhovedet blev der sat spørgsmålstegn ved eksegeternes forsøg på at rekonstruere den paulinske antropologi.

Teologisk antropologi på stand-by

I sin artikel peger Stendahl på det luthersk-augustiniske filter, som han mener har præget traditionens forståelse af Paulus' anliggende. De breve, hvor Paulus kæmper med at få legitimeret inklusionen af hedningerne i det messianske samfund, er blevet læst som svar på Luthers kamp med samvittigheden, dvs. som "answers to the quest for assurance about man's salvation out of a common human predicament" (206). Ifølge Stendahl er det imidlertid helt forkert at læse Rom 5-8 som en diskussion af menneskets universelle vilkår. Fx skal argumentet i monologen i Rom 7 forstås som Paulus' forsvar for den mosaiske lov over for de hedninge i menigheden i Rom, der nu hævder sig på bekostning af deres jødiske brødre. Når *jeg'et* med sin splittede adfærd giver "loven ret i, at den er god" (Rom 7,16), så tillader det Stendahl at konkludere: "[t]hat is all, but that is what should be proven". Med andre ord, Augustin – og alle, der følger i hans spor – er galt på den, når de ønsker at elevere en platitude om viljens svaghed, som alene er af sekundær betydning for argumentet, til, som Stendahl siger: "a most penetrating insight into the nature of man and into the nature of sin" (213).

Stendahls argument blev starten på et paradigmeskifte i Paulusforskningen. Med *Det Nye Perspektiv på Paulus* kunne man med en *Author-Date* henvisning til "(Stendahl, 1963)" sætte spørgsmålstegn ved fortolkninger, der i Paulus' breve

fundt et arvesynsdebegreb. I bogen *Adam, Eve, and the Serpent* fra 1988, forklarer Elaine Pagels sin kritik således: "Men når vi [...] sammenligner Augustins tolkning med så forskellige teologer som Origenes', Johannes Chrysostomos' og Pelagius', kan vi se, at Augustin i Romerbrevet 7 fandt, hvad ingen andre havde set der: en seksualiseret fortolkning af synd og en afsky for 'kødet', som var baseret på *hans egen idiosynkratiske tro på, at vi får den sygdom, som synden er, gennem undfangelsen*" (217. Kursiv tilføjet. Lene Sjørups oversættelse). Når det gælder Adam-Kristus typologien i Rom 5, fastslår Stanley K. Stowers i *A Rereading of Romans: Justice, Jews, and Gentiles* (1994), at denne form for typologisk tænkning spillede en meget lille rolle i jødisk tænkning i første århundrede e.v.t.: "The Adamic fall does not serve as the explanation for the human predicament" (87). I stedet stammer idéen om arvesynden fra en kristen fortolkningstradition, der tidligt er blevet læst ind i Romerbrevet. Endelig fortsætter Elizabeth A. Clark kritikken i artiklen "Generation, Degeneration, Regeneration: Original Sin and the Conception of Jesus in the Polemic between Augustine and Julian of Eclanum" (2001): "Although Paul does not so much highlight the responsibility of Adam for all future sin in contrast to the divine gift of forgiveness with human waywardness, his authoritative words set the stage for discussions by various church fathers [...], yet, [no] theologian tightly tied the notion of original sin to a biological process. This task was left to Augustine, whose developed theory was refined in the process of debate with Pelagius and his followers after 412 C.E." (19. Kursiv tilføjet).

Det er disse præmisser, som jeg med mit nuværende arbejde prøver at udfordre. Hos den jødiske ekseget og filosof Filon af Alexandria, som levede i det første århundrede e.v.t., finder vi nemlig en udlægning af syndefaldet i 1 Mos 2-3, der på *idiosynkratisk* vis kombinerer hellenistisk filosofi og antik gynækologi/obstetrik med det resultat, at vi får etableret et link mellem “the notion of original sin” og “a biological process”. Når Augustin 400 år senere i striden med pelagianerne tyer til argumentet med arvesynden, trækker han formodentlig bare på en tradition, som allerede har stået til rådighed for ham.

Beyond the New Perspective: Arvesynd i tidlig jødisk eksegesi

Specialister i Filon er enige om, at han i sin allegoriske fortolkning af skabelsen af kvinden og hendes fatale møde med slangen i værket *De opificio mundi* alluderer til, kommenterer og udvikler det filosofiske argument, som eftertiden har kaldt *the cradle argument*. I samtidens filosofiske skoler – dvs. blandt epikuræerne, stoikerne og på det skeptiske akademi – diskuterede man, hvad den dybeste drift (*πρώτη όρμή*), som motiverede de menneskelige handlinger, mon var. Pointen med at kigge i vuggen var, at man her mente at kunne iagttage, hvad der var natur, før miljøet nåede at præge barnet. Skønt Filon følger epikuræerne i deres identifikation af nydelsen som den kraft, der driver menneskets handlinger, afviser han deres forståelse af samme nydelse som tilværelsens ultimative mål. I stedet skulle mennesket overvinde denne drift og som hos stoikerne stræbe efter et liv i visdom.

Samtidig får Filons version af vuggeargumentet et helt særligt tvist, som er inspireret af hans arbejde med den bibelske tekst. Lad os derfor kigge nærmere på hans udlægning af 1 Mos 2,22: “Af det ribben, Gud Herren havde taget fra Adam, byggede han en kvinde og førte hende til Adam”: “And certainly the first approaches of the male to the female have *pleasure* to guide and conduct them [*ξενάγον ἔχουσιν ἡδονήν*], and it is through *pleasure* that begetting and the coming of life is brought about [*αἱ τε σποραι καὶ γενέσεις διὰ ταύτης συνίστανται*], and the offspring is naturally at home with nothing sooner than *pleasure* [*τά τε γεννώμενα οὐδενὶ πρῶτον οικειοῦσθαι πέφυκεν ἢ ταύτῃ*], delighting in it and feeling distress at pain its contrary” (*Opif. Mun.* 161-62).

Skønt Filon selv, ganske vist i en anden tekst, kan beskrive den seksuelle nydelse som en ‘hjælper’, Gud har installeret i mennesket, med henblik på at det let og naturligt finder ud af, hvordan det skal forplante sig, så har denne i grunden positive nydelse en bagside (*Leg. All.* 2.9). Problemet opstår, når nydelsen i stedet for at være et middel til målet bliver et efterstræbelsesværdigt mål i sig selv. Det nye og helt afgørende skridt i passagen fra *De opificio mundi* er måden, hvorpå Filon kombinerer epikuræernes vuggeargument med samtidens medicinske videnskab. Ifølge datidens lægevidenskab var nydelsen nemlig en betingelse for undfangelsen. Ifølge Filon bliver den nødvendige nydelse gennem den seksuelle akt overført til fosteret, således at afkommet, som han siger, *naturligt* følger sig *hjemme* i nydelsen: *τά τε γεννώμενα οὐδενὶ πρῶτον οικειοῦσθαι πέφυκεν ἢ ταύτῃ*. Resultatet

af denne eksegetiske manøvre er, at vi her får etableret den kausale forbindelse mellem undfangelse, den primære *driver* og menneskehedens miserable tilstand, som traditionen har døbt *arvesynd*.

Fordi begæret efter nydelse er medfødt, lader det sig ifølge Filon ikke overvinde. Den radikale askese, cølibatet, er derfor ikke at anbefale for andre end de udvalgte få: fx Moses. For flertallet er begrænsning af lysten det realistiske mål, og det er netop, hvad de, der lever efter den mosaiske lov, får vejledning i. Overhovedet er påbuddet om omskærelse ifølge Filon at forstå i denne kontekst: På symbolsk vis vil snittet minde personen om, at han bør 'beskære' sin lyst – dvs. bringe begæret under kontrol. Ifølge Paulus fører dette imidlertid ikke til noget, altså med mindre man snitter helt igennem (Gal 5,12). M.a.o. skaberværket er en 'ommer'! Skal begæret under kontrol, er der behov for intet mindre end en ny skabelse (Gal 6,15: *κατὴν κτίσις*).

Det forhold, at vi i det jødiske, intellektuelle miljø, som Paulus var den del af, finder et fuld udviklet arvesyndsbegreb, kan ses som en invitation til at genlæse brevene med et særligt fokus på den rolle, som 'kød' og 'begær' måtte spille i argumenterne.

Arvesynd hos Paulus: Ja! Efterlysning: *hvordan*?

Ole Davidsens "Adam og Kristus" repræsenterer en læsning, som uanfægtet af *Det Nye Perspektiv på Paulus* har ment at finde i det mindste en vis dækning for Augustins arvesyndslære i Romerbrevet. Ifølge Davidsen understøtter dybdesemantikken i Paulus' typologi nemlig Augustins position (Davidsen, 157-58). Gennem den

typologiske relation kaster de to begivenheder i menneskets antropologiske historie lys over hinanden. I begge tilfælde er der tale om, at de to protagonisters *gøren* bliver virkelighedskonstituerende for de manges *væren*: Adams fald fører til *provisorisk* liv og *definitiv* (evig) død, mens Kristi opstandelse fører til en *provisorisk* død og et *definitivt* (evigt) liv (133). Med typologien forklarer Paulus, at dette sker, men kun når det gælder Kristus-begivenheden, får vi noget at vide om, *hvordan* det sker. Således hører vi i Rom 8,1-11 om, *hvordan* tilstedeværelsen af Kristi/Guds ånd er i stand til at gøre det legeme levende, som pga. af synden er dødt (v. 11). Men *hvordan* Adams fald kom til at mærke kødet med den vilje, der er karakteriseret ved fjendskab med Gud, bliver ikke behandlet på samme systematiske vis. Blot bliver det i Rom 8 endnu en gang præciseret, at det ikke kun handler om menneskets vilje, men om overhovedet at *kunne* følge Guds vilje (Rom 8,7: *οὐδὲ γὰρ δύναται*). Adams fald er altså blevet menneskehedens *skæbne*. Derfor kan Paulus beskrive mennesket dels som *behersket* af synd og død (Rom 5,14.17), dels som syndens *slave* (Rom 6,20).

Strukturelt set finder vi altså en arvesyndstænkning hos Paulus: Menneskets natur er falden. Med udgangspunkt i de paulinske breves argumentation forestår der derfor et projekt med at få rekonstrueret arvesyndens *hvordan*. Filons eksege af syndefaldsberetningen angiver en søgeretning. Så når vi kan se, fx i div. lastekataloger (Rom 1,24-32 & Gal 5,19-21), at det er de seksuelle laster, som fører alverdens ondskab med sig, kunne dette indikere, at Paulus har været inspireret af sin samtids tænkning.